

ESTEREBADİ'DE KADI BURHANEDDİN*

*Mehmet ÖZMENLİ***

ÖZET

Önder, lider, yönetici neyi, nerede, ne zaman ve nasıl yapacağını bilen insandır. Kimin iktidar olduğuna bakılmamalı, iktidara gelenin nefsinin egemenliğinden arınıp arınmadığına bakılmalıdır. Arınmak da etrafındakiler yüzünden önder için oldukça zor bir süreçtir. Hükümdar çevresindeki insanları seçerken çok dikkatli olmalıdır. Zira bulunduğu mevkiye liyakat yoluyla gelmemiş insanlar, iktidar sahiplerini doğru işlere yönlendirmek yerine her söylediğini onaylayarak onun gerçekleri görme yeteneğini köreltebilirler. Her hükümdar iktidarını devam ettirmek ve mükemmelliği elde etmek için birçok şeye muhtaçtır. Her şeyi tek başına sağlaması olanaksızdır. Tersine bir ya da birçok insana gereksinim duyar.

İktidar-kul ilişkisi böyle doğmuştur. Hükümdar-kul ilişkisinde patron talep eder kul yazar. Ya da kul arzu ettiği patron idolünü ortaya koyar. Her iki halde de patron mitolojik bir kişiliğe bürünür. Konunun mihenk taşı olan kahraman yaratılması ögesi, daha çok bilim adamı ve sanatçılar eliyle yapılmıştır.

Bilim adamı ve sanatçı, patrimoniyal toplumlarda egemenin belirlediği sosyal onur, statü ve mertebe sayesinde bilimini ve sanatını icra edebilir. Bilim adamı ya da sanatçı hayatını idame ettirebilmenin egemene methiyeler yazmakla olacağını bilmektedir. Bu nedenle hükümdarlarını mesut edecek eserler vermeye çalışmışlar, hatta bu gayretleri sırasında abartılardan kaçınmamışlardır. Şairler, memduhlarını överken tarihî ve efsanevi şahsiyetlerden, tabiatüstü güçlere sahip masal kahramanlarından da yararlanırlar, onların üstün niteliklerine gönderme yaparak övülen kişinin şahsiyetinde bu kahramanları ve varlıkları bütünleştirirlerdi.

Bahsedilen bilim adamı ve sanatçılara örneklerden biri Kadı Burhaneddin “övücüsü” Aziz b. Erdeşir'dir. Aziz, Kadı Burhaneddin'i anlattığı eseri Bezm u Rezm'de öyle aşırılıklar yapmıştır ki, onu peygamberlerle karşılaştıracak üslup kullanmıştır. Ayetlerle söylediklerini desteklerken şiirinden de yararlanmıştır. Esterbadi'nin anlatımında Kadı Burhaneddin mitolojik bir kahramandır. Bu duruma Kadı'nın katkısı da azımsanamayacak düzeydedir.

Anahtar Kelimeler: Esterbadi, Kadı Burhaneddin, övgü, kul, iktidar, liyakat.

* Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir

** Yrd. Doç. Dr. Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi İlköğretim Bölümü, El-mek: mehmetozmenli@hotmail.com

KADI BURHANEDDIN IN ESTEREBADI

ABSTRACT

A leader is one who knows what to do where to do and how to do. Who is ruling is not important but whether the ruler has been purified from his self-matters. To be able to be purified is not an easy process for a leader. The ruler should be careful while choosing the people around him in that these people who have been promoted without any merit can blunt the ruler's abilities to see the realities by constantly confirming the ruler rather than directing towards right things. Every ruler needs many things to sustain his sovereignty and reach perfection. However he cannot achieve this on his own, he needs one or more people to do this.

The ruler-subject relationship has been born at this point. In this relationship, while the ruler demands, the subjects write or put forward his ruler idea. In both situations, the ruler has a mythological personality. The phenomenon of creation of a hero, which is the milestone of the issue, has been made by rather scientists and artists.

Scientists and artists can carry out their works thanks to social honor, status and position that the ruler has attributed in patrimonial societies. These scientist and artists are sure that to keep their lives is possible by praising the ruler. Therefore they have tried to create works to make their rulers delighted and they have not prevented themselves from exaggerate praising. While praising, the poets have employed historical and legendary figures, supernatural powers referring to their super qualities and have integrated these qualities with the praised ruler.

One of these scientists and artists is Aziz b. Erdeşir, the praiser of Kadı Burhaneddin. In his *Bezm u Rezm*, telling Kadı Burhaneddin, Aziz b. Erdeşir made so many exaggerations that he compared Kadı Burhaneddin with prophets. While he was supporting what he said via verses he also used poetry. In *Esterbadi*, Kadı Burhaneddin was a mythological hero. Kadı himself considerably contributed to this saying.

Key Words: Esterbadi, Kadı Burhaneddin, praise, subject, rule, merit

GİRİŞ

Devlet, yaşantımızın her alanında karşımıza çıkan ve varlığını binlerce yıldır koruyan, ancak çok kolay tanımlayamadığımız geniş ve kuşatıcı bir olgudur. Devlet, bazen kuvvet ve mücadele veya toplumsal sözleşme ile açıklanmaya çalışılır. Genel kanaat devlet kurmak insan olmanın özelliklerindedir. Her ne kadar bazı maddeci teorilerde gelecekte devletin kalkacağı iddia edilse de toplumsal düzen devletsiz düşünülemediğinden bu görüş ütopyadan öteye geçemeyecektir. İnsanlar toplum halinde yaşar ve olumlu ya da olumsuz her türlü insani gelişme imkânlarını toplum içinde gerçekleştirirler. Farabi'ye göre devlet, en üstün hayır, en yüksek kemal ve en yüksek saadete kendisi ile ulaşılan, kendi kendine yeten bir birliktir (Bayraklı, 1983: 25). Devlet adamında şu dört nitelik bulunmalıdır: Kültür, mantık, erdem ve cesaret. Farabi, yaratılışı ve

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

tabiatı gereği yöneticiliğe uygunluk arar, yöneticilikle ilgili irade ve melekelerle sahip olmalıdır demektir (Farabi, 1990: 74).

Her yöneten de devlet adamı değildir. Yani burada belirtilen ilkelere baktığımızda yönetenlerde bunlardan biri yoksa eksiktir. Bunlar birbirlerini tamamlayan ilkelerdir. Ancak yönetenlerin devlet adamlığıyla ilgili kamuoyu zaman zaman yanıltılır. Çünkü taraf tutanlar ve tutmayanların söylemlerinin gücü önemlidir. Propaganda yetenekleri ile halk yanıltılabilir. Taraf tutan iktidar sahibine toz kondurmazken, tutmayan ise hükmedeni yerden yere vurur.

Devlet adamları da çağlarının gereklerine uyum sağlayarak, yönettikleri kitleyi, hitap ettikleri kişileri bir arada tutmak, onlar arasında birlik sağlamak, toplum dayanışmasını korumak için ilke olarak kabul edilen sloganlara sarılırlar. Şayet çağında, dini akımlar geçerli ve kuvvetliyse ondan yararlanmak yolunu araştırırlar. Milliyetçilik veya herhangi bir ekonomik doktrin varsa ona sarılırlar. Yönettiği kitlenin psikolojisini ve çağının inançlarını göz önünde bulundurur. Kadı Burhaneddin'de egemen olmak istediği için politikalarını bahsettiğimiz şekilde belirlemiştir.

1. XIV. Yüzyılda Anadolu ve Kadı Burhaneddin

XIV. yüzyıl, tarihi ve siyasi bakımdan Türk dünyasının hareketli ve oldukça karışık bir dönemidir. Bir önceki yüzyılda İslam ülkelerinin hemen bütününe hâkim olan Moğollar, 14. yüzyılın ikinci yarısında parçalanarak dağılınca Türk dili ve kültürünün geçerli olduğu topraklarda eski güç dengesi yıkılmış, zayıflayan devletlerin yerlerini ya yeni beylikler ya da eskisinden daha güçlü çoğu Türk asıllı devletler almıştır. Yine bu yüzyılda Anadolu'da Selçuklu Devleti'nin yıkılması ve Moğol hâkimiyetinin son bulmasıyla Karamanoğulları, Osmanoğulları, Germiyanogulları, Aydınoğulları gibi beylikler kurulmuştur. Anadolu'da beylikler arası toprak ve siyasi üstünlük kurma mücadeleleri siyasi güç, yüzyılın sonlarında Osmanlıların eline geçinceye kadar devam etmiştir.

Asıl adı Burhaneddin Ahmed olan Kadı Burhaneddin 1345'te Kayseri'de doğmuştur. Oğuzların Salur boyundan olan Kadı Burhaneddin'in ailesi daha önce Harizm'den gelerek Kayseri'ye yerleşmiştir. Babası Kayseri kadısı Şemseddin Mehmed'dir (Subaşı, 2006: s. 39).

Kadı Burhaneddin, Divan şiirinin kuruluş devresi diyebileceğimiz bir dönemde yaşamıştır. Şairin yaşadığı devir, siyasi istikrarın tam olarak sağlanamadığı, içte ve dışta bir takım sıkıntıların devam ettiği bir döneme karşılık gelmektedir. Bu kaotik durum içinde halkın çoğunlukla dini eğilimli hareketlerin yaşandığı mekânlara sığınma temayülleri göstermesi, manevi tatmin arayışlarına yönelmesi, huzuru bulma ihtiyacını giderek önemli hale getirmiştir.

Eratna Bey, 1352 yılında ölmüş ve oğlu Mehmed Bey döneminde bu Anadolu devletinin birliği zayıflamaya başlamıştır. Mehmed Bey, muhtemelen hâkimiyeti altındaki bölgelerin yönetimini verdiği, güvendiği kişiler tarafından suikast neticesinde 1365 yılında öldürülmüştür.

Onun ölümü, Orta Anadolu'nun siyasi birliğinin sona ermesi anlamına geliyordu. Birkaç mahalli lider bağımsız oldu. Bu beyliklerden bazıları, sınır bölgelerinde Hristiyanlara karşı savaşmak üzere Türkmenler tarafından kurulan gazi beylikleriydi. Diğer beylikler ise, Anadolu'daki İlhanlı Devletinin çözülmesinden faydalanan askeri valilerin ayrılıkçı talepleriyle kuruldu.

Yeni bağımsız beylerin birbirleriyle olan ilişkileri dostane değildi. Gerçekte bu dönemde ülkenin bütün tarihi her biri diğerinin aleyhine genişlemeye çalışan, bunu da aynı zamanda yapan beylerin arasındaki bir dizi savaştan ibaretti. Buna ilâveten Eratna'nın oğlunun öldürüldüğü dönemde Sivas kadısı Burhaneddin Ahmed, Orta Anadolu'yu hâkimiyeti altına alarak birliği sağlamak ve Eratna Devleti'ni tekrar kuvvetlendirmek amacıyla ortaya çıktı. Burhaneddin'in bu niyeti, bir dizi savaşa yol açtı. (Zachariadou, s. 224).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

1365'te Kayseri'de hüküm süren Eratnaoğulları'ndan Mehmed tarafından yirmi bir yaşında iken kadılığa tayin edilmiş, Mehmed Bey'in ölümünden sonra oğlu Ali Bey'in güçlü bir iktidar ortaya koyamaması sebebiyle Eratnaoğulları'nda karışıklıklar meydana gelince Kadı Burhaneddin vezir olmuş ardından 1380'de Ali Bey'in vefatıyla naipliğe atanmıştır. 1381 yılında da Sivas'ta tahta çıkıp kendi adına hutbe okutarak para bastırmıştır (Bala, 1952: 46) Yerel beylerin bazıları Kadı Burhaneddin tarafında yer alırken, diğerleri şiddetli bir şekilde ona karşı mücadeleye girdi.

Kadı Burhaneddin kendi adıyla kurmuş olduğu devlette on sekiz yıl boyunca durmadan iç ve dış güçlerle uğraşmıştır. Bir ara I. Bayezid ile de karşı karşıya gelmiş, ancak Timur'un Anadolu'ya doğru yola çıktığını haber aldığı dönemde I. Bayezid'le işbirliği içerisine girmiştir (Subaşı, 2006: 39-40).

Kadı Burhaneddin, kendisine isyan eden yeğeni Şeyh Müeyyed'i, Akkoyunlu hükümdarı Kara Yülük Osman Bey'le yapmış olduğu anlaşmaya uymayarak öldürmesi üzerine, Kara Yülük Osman Bey'le karşı karşıya gelmiş ve onun tarafından 1398 yılında öldürülmüştür. Böylece Kadı Burhaneddin Ahmed Devleti de son bulmuştur (Subaşı, 2006: s. 39).

2. Kadı Burhaneddin'in Eserinin Özellikleri

Kadı Burhaneddin Divanı, Türkçenin çok kıymetli hazinlerinden biri sayılmaktadır. Divanın tek nüshası Londra British Museum'da Or. 4126 numarada kayıtlı bulunmaktadır (Üçer, 1998: s. 34). Divanda 1268 gazel, 45 eksik gazel, 3 beyit, 20 rübai ve 116 tuyug ihtiva etmektedir. Türk dili ve Divan edebiyatının ilk örneklerinden olması bakımından bu eser 14. yüzyıl Türkçesi için bir hazine olarak kabul edilmektedir. Eski bir Türk nazım seklı olan tuyugda usta olan Kadı Burhaneddin, ifadelerindeki güzellik, lirizm, coşkunluk, renklilik ve samimiyetin yanında çok çetin bir şiirin de sahibidir. (Sürmeli, 2005: s. 3) Divanda atasözleri, deyimler, hikmetli sözler oldukça fazladır. (Üçer, 1998: s. 34-39) Divan, aynı zamanda arkaik ve mahalli kelimeler açısından oldukça renklidir.

Kadı, gazellerinde bir peygamberler tarihini özetler gibidir. Bu esnada hakiki aşk işlenir. Kadı Burhaneddin'in şiirlerinde sevgili için ölüm düşüncesinin ayrıntılarını da görmek mümkündür. Çoğu zaman sevgili için ölünebileceğini söyleyen şâir, sevgilinin ya da ondaki güzellik unsurlarının da öldürücü etkilerine değinmeden geçemez. Âşık, sevgili için pek çok müşküle katlanan bir yapıya sahiptir. Onun sevgiliye olan özlemi, hasreti, iştihakı aynı zamanda onu mecalsiz de bırakır, sevgiliden ayrı kaldığı her an aslında aşığın ölümü anlamına gelmektedir. Birkaç örnek:

“Kadı Burhaneddin'de sevgilinin tüm cefasını büyük bir sabırla çeken âşık, Hz. Eyyüb'a benzetilir (Dalbudak, 2008: s. 44)”.

“Kadı Burhaneddin, İbrâhim peygamber, kendi babası mesâbesinde olan Âzer veya “âzer” adıyla bilinen putu yıkması vesilesiyle zikredilir (Dalbudak, 2008: s. 44)”.

“Âşığın gönlünün aşk ateşiyle yanması ile Hz. İbrâhim'in Nemrûd tarafından ateşe atılması ilişkilendirilir (Dalbudak, 2008: s. 45)”.

“Kadı Burhaneddin, sevgili, sevgilinin dudağı, ağzı ve nefesi âb-ı hayât kaynağı olarak düşünüldüğünden can verme özelliği ile Hz. İsa'ya benzetilir. Kadı Burhaneddin'de sevgilinin dudağı İsa peygamber olarak düşünüldüğü zaman, yanağı, gözü ve kaşları da onun havarileri olarak anılır (Dalbudak, 2008: s. 53)”.

3. Esterebadi Hayatı

Aziz b. Erdeşir-i Esterâbâdî, münşi ve şairdir. Hayatı hakkındaki çok az bilgi kendi eserinde bulunmaktadır. Ona göre, gençliğini Bağdat'ta geçirdi. Önce Celâyirîlerden Sultan

Ahmed b. Üveys'in yanında yaşadı. Timur'un 795/1392-3 tarihinde Bağdat'ı alması üzerine Meşhede, yani Kerbelâ'ya kaçtı. Fakat orada yakalanarak Timur'un oğlu Miran Şah'ın yanına götürüldü. Oradan da kaçarak 1394 yılında Sivas'a, Sultan Kadı Burhaneddin'in yanına gitti. Sivas'a gelerek Sultan Burhaneddin'in iltifatına mazhar oluyor ve ona intisap ediyor. Sultan, bir gece mecliste tarihten söz edildiği sırada, kendi Bezm u Rezm'lerini (Savaş ve Eğlence) haleflerine hatıra bırakacak bir tarih yazmasını teklif etti ve işte Bezm u Rezm bu suretle vücuda geldi.1398 yılında Kadı Burhaneddin'in ölümü üzerine oradan ayrılarak Kahire'ye göçtü ve hayatının sonuna kadar da orada yaşadı. Bundan sonraki bilgiler Mehmet Köprülü'nün Önsöz'ünde belirttiğine göre İbn Arabşah'ta geçmektedir. Köprülü, İbn Arabşah'ın eserinden alıntılarla belirttiğine göre; Mısır'a gittiği ve orada keyfine düşkün olan Aziz'in, bir gün yüksek bir yerden düşerek öldüğünü yazmaktadır.

4. Bezm u Rezm'in Önemi

İbn Erdeşir'in Bezm u Rezm adlı çalışması, Kadı Burhaneddin'in himayesi altında olan İbn Erdeşir, Sivas siyasetinden kaynaklanan olaylarla bizzat ilgili olduğu için Orta Anadolu hakkında kıymetli bilgiler verir.

Güvenilir tek kaynak, eserini Burhaneddin'in himayesinde tamamlayan Aziz İbn Erdeşir Esterabadî'nin Bezm u Rezm'dir. İbn Erdeşir'in anlatısı oldukça istikrarlıdır, Osmanlı ve Bizans kaynaklarından daha güvenilir olduğu düşünülmektedir ki, bu eser yıllar sonra yazılmıştır.

5.Kadı-Esterebadi ya da Hükümdar-Kul İlişkisi

Ortaçağ'da ki hükümdar ile ilgili İnalçık'ın, Max Weber'den yaptığı alıntı önemlidir. "Hem Doğu'da hem de Batı'da, monarşilerde devlet; Patrimonyal yapıda olup egemenlik gücü, mülk ve tebaa, mutlak biçimde hükümdar ailesine ait sayılırdı ve yalnız onun lütuf ve inayetine erişenler, toplumun en şerefli ve zengin tabakasını oluştururdu. Hanedanlar arasında rekabet ve üstünlük yarışı, yalnız muhteşem saraylar, hadem ve haşemde değil, ilim ve sanatın hamiliğinde de kendini gösterirdi" (İnalçık,2003: s. 9-10). Patrimonyal devlette bilgin hükümdarın prestijini, şanını yüceltmek için gerekli öğeler sayar. Bilgin bunu yaparken ideal hükümdarı arama düşüncesi, hükümdarı yönlendirme ya da koruyucusuna zıt düşmeme gibi gerekçeleri olabilir. Şair ve diğer sanatkârlarda aynı şekilde davranmışlardır. Özellikle doğu edebiyatına bakıldığında şairin himaye, inâyet arayışı, özel bir düzenleme ve kalıp içinde hükümdara sunduğu övgü, kaside nev'i içinde ifadesini bulur. Kasideler, başta öbür dünyada Tanrı'nın rızasını, peygamberin, velilerin şefaatinin ve bu dünyada Patrimonyal siyasi güç sahiplerinin himaye ve inayetine kazanmak için yazılırdı (İnalçık, 2003: s. 23).

Bir eser veya kaside sunan yazar sahibine, hükümdarın inayeti türlü biçimlerde kendini gösterir. Sultan mesleğine göre, münşi ise kâtipliğe, ulemadan ise müderrislik, kadılık gibi bir ilmiye mansıbına veya vakıf hizmetine tayin eder; asker ise tımar, zeamet veya hassına terakki verir. Divan dilinde ulema ve şairlere yapılan para bağışına, in'âm, câ'ize, hil'ata, câme denir ve bunlar verilir.

6.Esterebadi 'de Kadı Burhaneddin

Kadı Burhaneddin'in durmak bilmeyen gayreti, cesur, saldırgan ve savaşçı ruh yapısı, onu mücadelelerle geçen sürekli ve hareketli bir hayatın içine çekmiştir. Şairin cesur kişilik özellikleri ve liderlik vasfı, mizacından ve yetişme tarzından ileri gelmektedir

6.1 Esterebadi'de Kadı'nın Soyu

Esterebadi Kadı Burhaneddin'i anlatmaya ailesinin soyluluğuna atıfta bulunarak başlamaktadır. Gerçi söze başlarken Kur'an'dan örnek vererek asaletin yersizliğini vurgulasa da atalarının asil soylu olduğunu yine de belirtmiştir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

Sultan'ın nefsinin olgunluğu, yapısının üstünlüğü, huyunun güzelliği, tabiatının cömertliği, rütbe ve makamının yüksekliği, "O gün, aralarında soy yakınlığı fayda vermez ve birbirlerine de bir şey soramazlar" (Kur'an-ı Kerim, 23/101) ayetinin de belirttiği gibi asil atalarının ve soylu ecdadının faziletlerini anlatmakla izah edilemezse de onlar, göğün yıldızları, gündüzün ve gecenin uğurları idiler. Büyük davaları kendi lehlerine çevirmede, toplumun menfaatini korumada her biri yıkılmaz bir kale ve sağlam bir sütun idi (Esterebadi 1990: s. 50, 51).

Sultan'ın yönetimdeki başarısının kendi kabiliyetlerinin sonucu olduğunu vurgular ama atalarının özelliklerinin de katkısını ihmal etmez: "Fakat o fazilet ve cömertlik örneği olan ailenin ileri gelenleri, ilim ve hikmet dostu hanedanının üyeleri, kendi devirlerinde önemli meselelerin çözücüsü, cesaret ve iftihar yolunu birbirine bağlayan köprülerdi." (Esterebadi 1990: s. 51).

Sultan'ın soy kütüğünü âlimlik sıfatlarıyla birkaç göbek öncesini sayıp Türklerin Salur kabilesine mensup, Harizmliler olduklarını belirtir (Esterebadi 1990: s. 52).

6.2. Olağanüstü Doğum ve Çocukluğu

Esterebadi'ye göre Sultan çıplak doğmamıştır. Üzeri örtülüdür. Hatta "örtünün boyu alınandan göbeye kadar uzanıyordu" demektir (Esterebadi 1990: s. 56).

Bezm yazarına göre bu mucize eseri doğanlar halifelerin ve meliklerin soyundan olmasalar bile, sonradan bir üne, yüksek bir makama ve rütbeye sahip olurlar. Bunlar, "temiz bir nefis ve kalple donanmışlardır. Haram ve kötü şeylerin pisliğinden, yasaklanmış çirkin olanların kötülüğünden uzaklaşmış, kusur ve günahların lekesinden içleri ve dışları korunmuştur." Yazar bu söylemlerini Kur'an ayetleri ile de desteklemektedir. (Kur'an, 12/24) Yani Hz. Yusuf kıssası ile Kadı Burhaneddin benzeştirilmektedir.

Anne rahmine düşüş tarihini doğum tarihi ile değerlendirip kutsal Zilhicce ayına rastladığını belirtir. Bunu da hadis ile kutsar: "Kutlu kimse, annesinden kutlu doğar." (Kutsi Hadis)

Yazarımız ayrıca kutsadığı hükümdarı müneccimlerin metotları ile de destekler. Müneccimlerin, insanın doğumunun uğurlu mu yoksa uğursuz mu olduğunu öğrenmek için iki tarihe başvurduklarını söyler. O iki tarihteki yıldız cetvelinin şeklinden, burçların uğurlu uğursuz seyyar ve sabit yıldızların o anda buldukları noktaların durumundan, oluş ve yok oluş dünyasına gelen kimselerin mutluluğunu, mutsuzluğunu, cömertliğini, cimriliğini, hastalığını, sağlığını ve diğer durumlarını tespit ederler ve yıldızların o kimseler üzerindeki devamlı ve geçici etkilerini öğrenirler. (Esterebadi 1990: s. 57)

Anne rahmine düşüşü "miskat" olarak ifade eden bu müneccimlerin en ünlüleri olarak ise Batlamyus, Hüzmüz, Ma'sallah ve Zerdüş'tü örnek olarak verir. (Esterebadi 1990: s. 57)

Esterebadi, bu anlattıklarının gereksiz olduğunu düşünenler olabileceğini farz ederek izah yoluna gitmiştir. "Yüce Allah'ın tedbir ve takdiriyle ulvî varlıklar, suflî varlıkların meydana gelişinde etkili olmuş; semavi cisimler, yerel cisimlerin oluşumunda rol oynamıştır. Buna örnek olarak, güneşin bitkilerin yetişmesinden, hayvanların ve insanların gelişip büyümesinde oynadığı rolü gösterebiliriz." (Esterebadi 1990: s. 59)

Sultanın daha bir buçuk yaşında iken annesini kaybetmesini Hz. Muhammed'in (sav) hayatı il bağdaştırır.

Esterebadi, hükümdarın bizzat kendisinden duyduğu bir rüyayı nakleder: "Henüz iki yaşında süt emen bir çocukken şu rüyayı gördüm. Başımın üzerine gök kubbeden bir kandil indi. Kandil parlak bir ışık saçıyor ve hemen yanından şöyle bir ses geliyordu: 'Ben Cabbar-ı âlem'im (dünya hâkimiyim)' Bu sözü duyunca korku ve panik içinde uykudan uyandım. Korkudan vücudum tir tir titriyordu. Cabbar-ı âlem'in manasını anlayamamış, bu sözden ne kastedildiğini

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

bilememiştim. Fakat fakire-i Cabbar-ı Âlem adında sadece adını duyduğum, yüzünü görmediğim bir kadın vardı. O kadınla rüya arasında bir bağ kuramadım. Henüz konuşma yeteneği kazanmadığım için onu, kimseye de soramıyordum. Kendi aklım ve yeteneğim de meseleyi çözmeye yetmiyordu. Sonradan o olayın uyanırken başımdan geçmiş, onun nakışının hayat sayfasına resmedilerek rüyama girdiğini düşündüm.” (Esterebadi, 1990: s. 62).

Bu rüyasının az rastlanır mucizelerden ve ender görülür rüyalarından olduğunu belirtir. Cabbar-ı Âlem'in hükümdarlık dönemini anlattığını yazmaktadır. Yani Cabbar; galip gelen, âlim ise akıl ve bilgi yoluyla ülkeyi yönetendir. Bunu bir ayetle süsler: “ Allah göklerin ve yerin nurudur. O'nun nuru, içinde lamba bulunan, penceresiz bir oyuğa benzer. Lamba cam içerisindedir. Cam, sanki içinde bir yıldız.” (Kur'an, 24/35)

Hz. Musa'nın sıfat ve halleriyle donanmış olduğunu yazar ve “Musa'nın başına neler gelmişse Sultan'ın başına da onlar gelmiştir” demektedir (Esterebadi, 1990: s. 63).

Hz. Musa kıssasını Kur'an-ı Kerim'den örnekle anlatıp (Kur'an, 28/7, 2/49) hükümdarın çocukken yaşadığını örnekler: “ O çocukken havuzun kenarında oynarken birden suya düştü. Pencereden onu gören babası, yerinden fırlayıp onu sudan çıkardı. Yüce Allah'ın Musa'yı annesi, Sultan'da babası vasıtasıyla sudan kurtarması dışında ikisinin durumu hakkında tam bir benzerlik vardır” (Esterebadi 1990: s. 64).

Övgüyü pekiştirmek için “ O peygamberlerin, evliyaların ve âlimlerin sıfatlarıyla vasıflanmış, onların olgunluk, büyüklük, yücelik ve cömertlik sıfatlarını kendinde toplamıştır” (Esterebadi, 1990: s. 66).

Eğitim sürecinde elde ettiği başarıları hep Kur'an ayetleri ile desteklemiştir. Örnek: “ Erginlik çağına erince ona hikmet ve bilgi verdik. İyi davranışları böyle mükâfatlandırırız.” (Kur'an, 12/22)

Yusuf suresinden alınan bu ayetin tefsirini yapan müfessirler İbn Abbas ve Razi Hz. Yusuf'un yaşının 33 ve daha üzeri olduğunu belirtmişlerdir. Bazı müfessirler olgunluk çağına erdi demektedirler. Arapça lügatlerde ulaşmak, erişmek anlamları da mevcuttur. (Çantay, 1984: s. 350) (Bilmen, 1985: s. 1551) (Züheylî 1991: s. 236) (Kesir 1985: s. 4046-4047) Elmalı Tefsirinde “kıvamına erdi” şeklinde yazmaktadır. (Yazır, 1979: 4, s. 2854)

Polater, Razi ve İbnü'l-Arabî'ye atıfta bulunarak bu âyetteki “ilim verdik” ifadesini, onun zinanın haram olmasını bildiği; hikmet verdik ifadesinin ise, onun bu bilginin gereği olarak kendisini zinadan koruduğu anlamına geldiğini belirtir. Bilgiye, “nazari hikmet”, bu bilgileri uygulama alanına geçirmesi “amelî hikmet” denir. Çünkü “hükm ve hikmet”, ilmin gerektirdiği şekilde insanın nefsinin şer duygulardan engellemesi demektir (Polater, 2007: s.24).

Yazar, bu ayet ile Sultan'ın ahlaken yüksek mertebesini de Hz. Yusuf ile özdeşleştirerek vermektedir.

Ömür yaşının on ikiye ulaştığı 757 (1356) yılında “Ona çocuk iken hikmet verdik” (Kur'an-i Kerim, 19/12) ayetinin belirttiği gibi dil, kelime bilgisi, sözdizimi, mana, beyan, belagat, aruz, hat gibi edebiyat ilminin bütün dallarında uzmanlık kazanıp, matematik, mantık, hikmet öğrendi (Esterebadi 1990: s. 68,69).

Yazar burada abartı sanatını mı kullanmış yoksa gerçekten Kadı on iki yaşında mı bu meziyetlere kavuşmuştur? Yusuf suresini yukarıda değerlendirdiğimizde Hz. Yusuf kıssasında Yusuf 33 yaşlarındadır. On iki yaşında bu kadar meziyet elde etmenin güçlüğü dikkate alındığında daha ileriki yaşlarda bu mümkündür. Ancak yazar, yüksek sadakati dolayısıyla Sultan'ı olağanüstü bir varlık haline getirmek için büyük çaba sarf etmektedir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

6.3. Kadı'nın Gençlik Yılları

1356 yılında çıkan karışıklıklar iyilik ve kötülük doğuran gece ve gündüzün, kötülük doğurması yüzünden Sultan, babasıyla birlikte Karaman vilayeti yolundan Suriye yolculuğuna çıktı. Musa gibi 20 gün denizi yarıp, ağaçtan bir bineğe (gemi) binerek menziller kat etti ve mesafeler aldı (Esterebadi, 1990: s. 69). Burada Hz. Musa'nın yaşadığı denizi yarma olayına benzetmek için gemiyi edebi bir üslûpla mükemmel tasvir etmektedir.

Esterebadi, Sultan'ı övmek için hayatı boyunca başından geçenleri özellikle Hz. Musa ve Hz. Yusuf kıssaları ile özdeşleştirmiştir.

H.764 (M. 1362-1363) yılında on dokuz yaşında iken Hicaz'a gitti ve hac görevini yerine getirdi. Sonra menkıbevi bir kişilik olarak bilinen Mevlana Akşehri ile kutsal yerleri gezerek onun ilminden yararlandığını ve çocukluğunda gördüğü rüyanın gerçekleştiğini anlatır.

Buraya kadar yaptığımız çalışma da dikkat çeken bir diğer nokta da rüya olgusunun sıkça tekrarlandığı ve rüyaların gerçekleştiği vurgulanmaktadır. Ayrıca peygamberlerin nasıl rüyaları gerçekleşiyorsa Sultan'ın da öyle rüyaları mutlaka gerçekleşmektedir. Öyle ki gördüğü rüyadaki kandilin nuru ve kulağına gaipten gelen ses, bazı bakımlardan Halil (Hz. İbrahim) ile Habib'in (Hz. Muhammed) başına gelenlerle tıpa tıp benzemektedir diyebilmektedir.

Geri döndüklerinde âlimlerin teveccühünü kazanmasına rağmen makam ve mevki sahiplerinin yüz çevirdiklerini, düşmanlık ve husumet gösterdiklerini, ayrıca büyüklük taslayıp "bizden daha kuvvetli kim var" dediklerini belirten yazar, bu durumu Peygamber (a.s)'in yaşadıklarına benzetmiştir. 'Makam ve mevki sahipleri nasıl Peygamber (a.s)'e karşı idiyeler, Kayseri'deki makam ve para sahipleri de Sultan'a karşı idiler' (Esterebadi 1990: s. 82,83).

6.4. Kadılık Makamına Gelişi

Bu kadar karşı duruşlar olmasına rağmen Sultan Kayseri'de kadılık makamına getirilmiştir. Esterebadi bu makama getirilme olayını da ilahi güce bağlamıştır: "İlahi irade tarafından kararlaştırılıp, düşünceden fiile çıktığı için Sultan'ın güçlü rakiplerinin ve kuvvetli düşmanlarının ona engel olmaları mümkün değildi" (Esterebadi 1990: s. 84).

"Sultan makamını adaletle süsledi. Üstün hizmetinin bereketi, asil tabiatının gereği olarak kısa bir süre içinde din ve diyanet işlerinde, şeriat ve emniyet konularında bir düzelme oldu" (Esterebadi 1990: s. 85). Yazar, Sultan'ı överken dönemin genel durumu hakkında da bilgi vermektedir. Şöyle ki: "Daha önceki zalim kadıların ve sözde adalet mensuplarının haksız davranışları yüzünden yıllardır halk arasında yayılmış olan dine aykırı yenilikler ve kınanmış adetler ortadan kaldırıldı" (Esterebadi 1990: s. 85). "Zorbalar ve zalimler tarafından el konulup gasp edilmiş olan mescitler, mabetler, okullar, tekkeler, köprüler, zaviyeler ve hastaneler (darü's-şifa) gibi kutsal yerleri, hayır kurumlarını, vakıfların, sebillerin gelirlerini ve menfaatlerini o cahillerin ve rezillerin elinden geri aldı" (Esterebadi 1990: s. 86). Sultanın yaptıklarını şiirle taçlandırmıştır.

6.5. Karışıklıklar Karşısında Kadı'nın Tutumu

Muhammed b. Eretna'nın ölümü (M. S. 1365) üzerine ülkede fitne ve karışıklık çıkmıştı. Moğol ve Türkmen serserileri, fesat ve zorbalarla birleşerek, her tarafta başkaldırdılar (Esterebadi 1990: s. 87).

Bölgenin esas halkını teşkil eden Moğol ve Türkmen toplulukları müfsitlerle birlikte ayaklanmışlardı. Bu kanlı ayaklanmalar birçok şehirleri harabeye çevirmiş, iktisadî ve ziraî hayat durmuş, şehirli ve köylü halk kitleleri arasında huzursuzluk had şeklini almış, bölgenin Türk halkı

Güney ve Batı Anadolu'ya, göçe başlamıştı. Bilhassa Kırşehir ve Aksaray en fazla zarar gören şehirlerden idi. (Yücel,1970: s. 23)

6.6. Kadı'nın Rüyaları ve Esterebadi'nin Yorumları

Rüya ruhun en karanlık, en gizli köşelerine yerleşmiş dar bir kapıdır. Bu kapının benlik bilincinin var olmasından çok önceki bir zamana, ruhu bireysel bilincin hiç ulaşamayacağı bir yerin çok ötelere sürükleyip götüren o kökensel geceye açılır. Rüya siyasi mesajlar içeren kurucu rüyalar. Bu bakımdan da mitlerle benzerlikler göstermektedir. Sultan'da gördüğü rüyaları sürekli olarak Aziz ile paylaşmakta ve yorumlatmaktadır.

Sultanın Aziz'e anlattığı rüya "O karışık günlerde bir gece rüyamda şunları gördüm: Bana, 'Dünyada bir tufan çıkacak, dünyaya ve dünyadakilere ondan büyük bir zarar gelecek. Fakat gökyüzünden senin üzerine o tufandan seni koruyacak bir şey incek' dediler. Yine aynı rüyada şöyle gördüm: Kulağıma korkunç bir gürültü geldi. Hemen içinde ikâmet ettiğim medresenin damına çıktım. Oradan zehirli yılanların ve haşerelerin evlerin pencere ve kapı aralıklarından içeri saldıkları ve insanların korkudan feryat ettiklerini gördüm. Derhal bu rüyanın, tufan rüyası ile aynı manaya geldiğini anladım. Sonra gökten başıma incek ve beni tufana karşı koruyacak şeyi beklemeye başladım. Bir süre sonra şeffaf bir şeyin önümde parladığını gördüm. Dikkatli bakınca onun çelik altın karışımı yapılmış, ucuna bir taç takılmış bir kemer olduğunu anladım. Onu belime takmak istedim. Fakat çok uzun olduğu için başaramadım. Aniden yanımda bir derviş belirdi ve kemeri göğsümden belime kadar vücuduma sardı. Tacı başıma, ok torbasını da koltuğumun altına taktı. Yanımda oturmuş birkaç derviş daha vardı. Onlara, "Gökten başıma kemer, taç ve okluk indiği halde bu tufan neden dinmiyor?" diye sorduğum zaman, "Onun etkisini göstermesi için yedi gün daha beklemen gerekiyor" dediler. Bu uğurlu ve hayırlı rüya, Sultan'ın iyi bir hale ve şerefli bir makama sahip olacağını göstermektedir. Esterebadi, Sultanın gördüğü bu rüyayı uzun uzun yorumlamıştır (Esterebadi, 1990: s. 93-94). Sultan sürekli bu türden rüyalar gördüğünü Aziz ile paylaşarak bunları eserine kaydetmesini sağlıyordu.

Kadı bu ve bunun gibi rüyalarını anlatarak kendisini yüceltmektedir. Bundan sonraki olaylar anlatılırken de sürekli rüyalarla Hz. Muhammed ve İslâm'ın büyüklerini gördüğünü anlatmaktadır. Anlattığı rüyada peygamberlerin kısıları ile bağı kendisinin de kurduğunu görülmektedir. Esterebadi, hamisi olan Sultan'ı yüceltmekte haklıdır. Çünkü Sultan'da kendi tarihini yazmasını istediği kuluna açık ya da kapalı yollarla kendisini yüceltici söylemlerde bulunmasını telkin etmektedir. İncelik, 'Patronun şairi dinlemesi ve takdir etmesi önemlidir' demektedir.

Rüyaların içinde hak rüyalar vardır. Ancak her rüya haktır ve her tabir de doğrudur denilmez. Rüya göre hareket ve rüyaya istinad etmek doğru değildir. Hatta fıkıh kitapları beyan ediyorlar: Şeytan her ne kadar Peygamberin suretine giremezse de Şaban'ın yirmi dokuzunda Peygamber (sav) herhangi bir kimsenin rüyasında yarın Ramazan'ın birinci günüdür oruç tutunuz diye emretse de bu rüya ile amel edilmez. Çünkü rüya ilim olmadığı gibi zabt da edilmez (Güneç, 1998: II. s. 300). Aziz, Sultan'ın gördüğü bütün rüyaları hayırlı amel derecesinde değerlendirmiştir.

"Bu tür rüyalar peş peşe onu ziyaret ediyor, evliyanın ve din büyüklerinin halleri, rüyada veya uyanırken ondan ayrılmıyordu. Sultan'ın o büyüklerden gördükleri veya duydukları şeyleri yapma isteği artıyor, ülkenin ve devletin işlerine dört elle sarılıyor, meseleleri halletme konusunda canla başla çalışıyordu. İşlerin özünü ve ayrıntılarını anlamaya çalışıyor, başlangıcını ve sonucunu ibret ve hikmet gözüyle görüyordu. İşlerin önüne çıkan engelleri ortadan kaldırmak için hiç çekinmeden kendini ortaya atıyordu" (Esterebadi, 1990: s. 95). Sultan'ın gördüğü rüyaları bir ilham kaynağı olarak algılamaktadır. Rüyasında gördükleri ile aynı halleri yaşadığına Sultan inanmakta ve Aziz de bunları anlatırken hem kendi şiirleri hem de Arap şairlerinden destekleyici örnekler vermektedir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

Aziz, Sultan'ın gördüğü bir rüyayı şöyle yorumlamıştır. “Onun rüyasında 12'yi görmesi, Resul'den kalem alışı imanının güçlenmesine delildir. İlim ve cesaretin vârisi olan Allah'ın aslanından kılıç almak, onun Muhammed'in yoluna bağlılığının kuvvetlenmesine işarettir. Rüyaı sadıka'yı uyanıkken görmesi, Yusuf'un vasıflarının ona galip geldiğinin ve onun gibi yöneticilik makamına oturacağıın bir işaretidir (Esterebadi, 1990: s. 97).

6.7. Esterebadi'nin, Ali Bey'i Destekleme Gerekçesini Açıklaması

Zamanın yöneticisi ve devrin hükümdarı Ali Bey b. Muhammed b. Eretna, ayyaş, içkiye düşkün ve işreti seven bir gençti. Devlet erkânı ve ülkenin emirleri, onu bu durumda görünce ona itaat etmekten el etek çektiler ve ondan uzaklaşmaya başladılar (Esterebadi 1990: s. 98-99).

Kadı Burhaneddin, kendisi için hâkimiyetin mukadder olduğu inancını yaymayı ihmal etmemiştir. Öyle görünüyor ki Kadı Burhaneddin bu iş için dervişlerden geniş ölçüde istifade etmiş, devlet dâhilindeki zaviyelerde bunlar vasıtası ile halk yığınları üzerinde propaganda faaliyetine girişmiştir (Yücel, 1970: s. 25). Kanaatimizce gördüğü rüyaları da bir propaganda aracı olarak kullanmıştır.

Aziz, bu bölümü anlatırken; Devlet erkânı ve ülkenin emirleri, onu bu durumda görünce ona itaat etmekten el etek çektiler ve ondan uzaklaşmaya başladılar. Sonunda tabii olarak ülke ve devlet işlerinde aksamalar oldu. Din ve diyanette sapmalar meydana geldi. Yöneticinin yönetilenden, bilginin cahilden farkı kalmadı (Esterebadi, 1990: s. 97).

Aziz, Ali Bey ile ilgili güzel bir tespitte bulunmuş ve edebi bir üslupla anlatmıştır. “Padişahlık, onun elinde, görmeyenin elindeki bir mücevher gibiydi. Onun kollarına bırakılmış olan ülke gelini, bir hadımın kollarına bırakılmış genç bir kıza benziyordu. Onun ne iyi ad kazanmaya ne de cömert olmaya niyeti vardı” (Esterebadi, 1990: s. 101).

Sultan'ın Ali Bey'i desteklemesini; devlet işlerinin bozulmasına, ülkenin durumunun kötüleşmesine, namusun ve hayânın yok olmasına mecburen göz yumuyor, o kötüye gidişi ve sapıklığı görmezden geliyor, o tuzsuz çorbayı içiyor, o kusurların üzerine örtü çekiyordu. Ali Bey gibi toplumun ve özellikle İslâm inancında samimi olanların kabullenemeyeceği birini destekleme sebebi olarak “ben bunu onun iyiliği için yaptım.” sözüyle izah etmektedir (Esterebadi, 1990: s. 102).

Ali Bey'in iktidarını ayrıntıları ile anlatmaktadır. Yeni karışıklıkları Moğol askerlerinin yaptıklarını ve Karamanoğullarının Kayseri'ye gelişlerini, olumsuz önderliğine rağmen Sultan'ın Ali Beyi badirelerden kurtarışını, hatta Kayseri'yi işgal eden Karamanlıları da savaşıarak yendiğini anlatmaktadır (Esterebadi, 1990: s. 102 vd). Sultan'ın Karamanlıları Kayseri'den çıkarmasını bir fetih olarak ifade ettikten sonra Kur'an ayetiyle desteklemiştir. “Biz sana apaçık bir fetih verdik” (Kur'an-ı Kerim, 48/1) Aziz, “bu müjde Sultan adına söylendi”, demektedir (Esterebadi, 1990: s. 105). Ali Bey, Kadı Burhaneddin'in elinde oyuncak bir vaziyette bulunmakta idi. Burhaneddin hem bu ayyaş hükümdardan kurtulmak ve hem de etraftaki beyleri temizlemek için Ali Bey'i ister başarılı olsun ister olmasın sefere teşvik ediyordu.

6.8. Sultan'ın Arabuluculuk Yapma Gerekliliğinin Açıklaması

Eretna Beyleri arasında sürekli anlaşmazlıklar yaşanmakta idi. Aziz, Sultan'ın bu anlaşmazlıklarda hep arabuluculuk yaptığını yazmaktadır. Bunlardan biri de Amasya Beyi Hacı Şadgeldi'nin eşinin vefatı dolayısıyla taziyeye gelen Sivas Beyi Hacı İbrahim ile Hacı Şadgeldi arasında sözlü sataşmaya Kayseri Beyi Ali Bey, Hacı Şadgeldi'nin yanında yer alarak karışınca, ortalık daha fazla karışmasın diye Sultan müdahale de bulunmuştur.

Aslında çokta iyi anlaşmayan Sultan ile Hacı İbrahim bu olaydan sora yakınlaşmış ve Ali Bey'i Kayseri emirliğinden azletmiş ve Kadı ile anlaşmaya varmıştır. Aziz, Sultan'ın desteklediği Ali Beyi yerden yere vuracak anlatımlarda bulunmuştur. Bundan sonraki anlatımlarında Aziz, sanki Kadı'yı anlatırken kullandığı makama taşımaktadır. "Emirlik ve yöneticilik hakkın iken, o makam ve mertebeye ulaşmak için çaba harcamamak ve o imkânı değerlendirmemek doğru bir iş olmaz" (Esterebadi, 1990: s. 110).

Sultan ile Ali Bey arasında ihtilaf ortaya çıktı. Ancak, Hacı İbrahim ile ilgili söyledikleri de iktidar olma duygusunu ortaya koyar niteliktedir. "Hayret ben tehlikelere ve felâketlere göğüs gereceğim, başka biri ondan faydalanıp onun meyvelerini toplayacak" (Esterebadi, 1990: s. 110). Bu söylediklerini duyan Hacı İbrahim hemen tedbirini almış ve Sultan'a teklifini sunmuştur. "Eğer şu anda Ali Bey'i Kayseri'den uzaklaştırır, ayağını o bölgeden kesersen, orayı senin emrin ve yönetimin altına bırakırım. Orada bulunanlara göz dikip sahip çıkmam. Aksine seni destekleyip, güçlendirmeyi kendime borç bilirim, elimden geldiği kadar sana yardımı görev sayarım" (Esterebadi, 1990: s. 112).

İnsan doğasının üstünlük, düzen ve kontrol arayışının nesnel bir göstergesi olan güç kavramının, insanlık tarihi kadar eski olduğu söylenebilir. Çünkü güç ile ilgili konular ve güç mücadeleleri, tarihin her döneminde ve toplumun her kesiminde görülmüştür ve görülecektir. Buradaki olaylarda da açık bir biçimde görülmektedir ki, güç elde etmek için yanardöner usullerle ittifaklar kurulabilmektedir.

Aziz, Ali Bey'in bundan sonraki sıkıntılı günlerini anlatırken Sultan'ın yine ona destek verdiğini teferruatıyla anlatmaktadır.

6.9. Kadı'nın Vezirliği

Ali Bey, Sultan sayesinde emirlik makamına getirildi ve kendisi de vezir oldu (1378) (Yücel, 1970: 34; Esterebadi, 1990: 134). Sultan, o şerefli görevi üstlendikten kısa bir süre sonra adalet ve kanuna uyarak insanlara iyilik ve yardımda bulundu. Sıradan ve seçkin kişilerin, uzaktakilerin, yakınındakilerin istek ve arzularını yerine getirmek ve onların amaçlarına ulaşmaları için gayret sarf etti. Çalışma hızını son haddine getirerek, devrin büyüklerinin boynuna iyilik ve merhamet tasma taktı ve onları kendine bağladı. İyi hareketler ve tatlı sözlerle herkesin gönlünü hoş tuttu. Devlet sarayının alanını, ülke arsasının göğünü, eziyet ve işkence pisliğinden arındırdı (Esterebadi, 1990: 136).

Kadı Burhaneddin, payitaht Sivas'ta vuku bulan hadiselerle birlikte beylikteki umumi durumu göz önünde tutarak Eretna tahtının büyük tehlikeler geçirdiğini hissetmiş ve fiili müdahale için takip edeceği yolun esaslarını tespit etmiş olmalıdır. Bununla beraber Kadı Burhaneddin'in çoktan beri Eretna tahtına göz koymuş olduğu ve bunun için bazı faaliyetlerde bulunduğu kaynaklardan anlaşılmaktadır.

6.10. Kadı'nın İktidar için Yaptıkları

Eretna beyliğinin ve nihayet Kadı Burhaneddin'in amansız rakibi olan Hacı Şadgeldi, Burhaneddin'in bir pususuna düşürülüp öldürüldü. Aziz, bu olayı da Kadı'nın rüyası ile anlatmaktadır. "Bu gece rüyamda Hacı Şadgeldiyi yenip, yanında bulunan hayvan ve malları yağmaladığımı, gördüm"

O tarihten uzun bir süre önce de rüyasında, kendisine saldıran büyük bir yılanı tutup başını dizine koyarak, beyaz saplı bir hançerle ağzını yardığını, yılan ölünce, derisini yüzüp, ondan sahtiyan yapmak istediğini, yılanın yağmın ve suyunun eline bulaştığını görmüştü.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

O gördüğü rüya aynen gerçekleşti. Çünkü Sultan, yılan kılığında görünen Hacı Şadgeldi'ye saldırıp onu ortadan kaldırdı. Onun malım, mülkünü, hazinelerini ve definelerini ele geçirdi. Sultan'ın eline bulaşan yılanın yağı ise, dünya malını, altın ve gümüşü simgeliyordu.

Sultan, kalbine padişahlık sevdasını yerleştiren, tahtı kendinin malı gibi gören, büyüklük ve üstünlükten dem vuran, zorba ve zalim Hacı Şadgeldi'nin gailinden kurtulup, kafası, onun çıkaracağı engelleri ve ondan alacağı öcü düşünmekten rahat edince emniyet ve huzur içinde padişahlık tahtına oturdu (Esterebadi 1990: 238). Satır aralarında Kadı'nın Hacı Şadgeldi'ye nasıl bir kinle baktığı açıktır. Kadı Burhaneddin, 1381 yılı Sonbaharında, tahta oturmuştur.

Kadı Burhaneddin'in istiklâl ilân etmesi üzerine Eretna Beyliğine düşman ve düşman olmayan bütün bu bölge beyleri Burhaneddin'e karşı ittifak etmek ve yeni kurulan bu beyliği ortadan kaldırmak için birçok teşebbüslere giriştiler.

6.11. Suikast Girişimleri Karşısındaki Tutumu

Kendisine birçok suikast girişimlerini de anlatan Aziz, bu badirelerden Allah'ın izniyle kurtulduğunu anlatırken, kendisine karşı bu girişimlerde bulunanları tespit ettiği halde cezalandırmadığının gerekçelerini edebi bir usulle ifade etmektedir. Aslında bu usule baktığımızda günümüz liderleri içinde alınması gereken dersler olduğu görülmektedir.

Aziz, “cezalandırma işlerinde acele etmek, padişahlar için büyük bir ayıp ve çirkin bir davranıştır. Çünkü olayın başka türlü olması da mümkündür. O, iftira ve yalanın eseri olabilir. Öyle olursa pişmanlık fayda etmez. O iş, Allah'ın ve kulun indinde kınanıp lanetlenir. Akıllı kimseler, ‘Acele eden sonunda utanır’ demişlerdir. Şimdi yapacağımız şey odur ki, ‘Bir işe iyilikle başlayan iyi, kötülükle başlayan kötülük yapar’ sözüne uyup, sabrı ve tahammülü kendimize rehber edelim. Olanları onlardan saklayalım. Ali Paşa'ya iyi davranıp gönlünü alarak, onu makam ve mevkiine gönderelim. Sıradan ve basit kimseler olan, ellerinden hayır da şer de gelmeyen Ahi Nevruz, Mahmud Fic ve arkadaşlarının yaptıklarını büyütmeylem ve onlara göz yumalım. Çünkü bu kimselerin dayanağı ve akıl hocası Ali Paşa'dır. Ondan ayrılıp koştukları zaman yalnız başlarına ellerinden bir iş gelmez. Zaman geçtikçe bu hayal onların aklından silinir ve bu düşüncelerinden pişman olurlar. Bu ihanetin ve nankörlüğün utancı ve azabı onlara yeter ve onlara ölümden daha acı gelir.”

6.12. Sultan'ın Oğullarını Sünnet ettirmesi Esnasındaki Eğlenceler Tasviri

Eğlence sofrasını yaydı. Neş'e tahtına başı dik olarak oturdu. Emri' üzerine toplantı halka açıldı. Bülbül sesli şarkıcılar ağızlarını açtılar. Sakiler erguvan renkli şarabı sürahinin 'boğazından akıtıp altın kadehlere doldurarak meclisin her tarafına dağıttılar. Ay yüzlü sakiler kadehleri doldurup, ruhları rahatlatıyor, gam kapısını kapayarak neş'enin yüzünü açıyorlardı. Bazen bal gibi dudağıyla âşıkların ağzının suyunu akıtıyor, bazen de şeker gibi gülmesiyle orada bulunanların damağını tatlandırıyor. Buhurdandan çıkan koku, göklerin en yüksek yerine ulaşıyor, ud'un sesi Zöhre-i zehrâ'nın sesini boğazında bırakıyordu (1990: 348).

Sarhoşlar sevinç, sakiler işve, âşıklar coşku ve çalgıcılar kendinden geçmiş bir hal almış, gül renkli şarap, içenlerin beyin alanına saldırı düzenliyor, akıl ayağı yanlışı yere basıyordu. Meyhanenin güneşi olan saki, erguvan renkli berrak sıvıyla kalplerin alanından kuruntuları temizliyor, rengi olmayan manevi şarabın kalemiyle canların elbisesini nakışla işliyor, insanların gözüne büyük ile küçüklük aynı ölçüde görünüyor, küfür ve İslâm onlara bir geliyordu (1990: 349).

Aziz, saray eğlencelerini edebi bir tarzda anlatmıştır. Debdebeyi ve İslama aykırı eğlence tarzı ustalıklı bir şekilde vurgulanmış. Tevazu iktidar sahiplerinde ne kadar kalıcıdır, sadece sünnet şöleni olan bu eğlencede görmekteyiz. Aziz sünneti anlatırken dahi abartının ötesine çıkmış: “O sırada törenin düzenlenme sebebi olan padişahın oğlunun sünnetinin yapılmasına geçildi. Sünnet

işinde eli, Musa'nın beyaz eline (yed-i beyzâ) benzeyen, o sanatın icrasında Samirî'nin büyüsunü geride bırakan, İsa'nın mucizelerine benzer mucize gösteren usta sünnetçi, üstü gümüşle kaplanmış olan usturasını alıp onu organın ucuna vurarak orada bir fiskiye meydana getirdi. Hurmayı kabuğundan ve şeker kamışını bağından kurtardı. Bu sünnetin ünü dünyanın her tarafına yayıldı (1990: 349).

6.13.Eğlence ve İşrete oturması

Osmanoğulları'yla savaşları, Moğollar ve Taceddin Beyliği ile savaşları ve daha çevresindeki birçok beylik ve devletle yaptığı savaşlar Aziz tarafından yanlı olarak anlatılmıştır. Bu mücadelelerde birçok yerleri ele geçirmiş ve bolca ganimetler elde etmişlerdi.

Artık kazançlı Sultan Kayseri'ye geldi. Saadet koltuğuna ve mutluluk tahtına gönül rahatlığıyla oturdu. Savaş yangınından çıkıp eğlence sofrasına geldi. Mücadele elbisesini, istirahat elbisesiyle değişti. Din ve millet işlerini tamamladıktan, ülke ve saltanat meselelerini hallettikten, padişahlık şartlarını yerine getirdikten, idareciliğin gereklerini yaptıktan sonra eğlence sofrasını yaydı. Utanma perdesini kaldırıp güzel kızlarla yakınlık kurdu. Üzüm suyuyla dost oldu. Kalp sayfasından efkâr ve üzüntüyü silmeye, şarabın etkisiyle beyin alanından nefsanî sıkıntıların tortusunu temizlemeye başladı. Ruhu ferahlatan badeyi, gümüş tenli sakilerin elinden içti (Esterebadi 1990: 377).

Sultan her fetih sonrası işret meclisleri oluşturuyordu. Savaş (rezm) hazırlığından kurtulup, eğlence (bezm) rahatlığına kavuştu.

Sultan, her sabah o yerlerde ve mıntikalarda sabah rüzgarı gibi gül-bahçesine salına salına yürüyor, her akşamüstü selvi gibi nehrin bir kıyısına oturuyor, gül yüzlülerin eliyle sunulan şarap kadehlerini arka arkaya boşaltıyor, kumruların ve bülbüllerin ötüşünü dinliyordu. O sırada etrafi görmek ve avlanmak için sıçrarken şimşeğin harmanına ateş atan, hızlı koşup yürümekte suyun gözüne toprak saçan, fil yapılı, dağ gövdeli, demir ayaklı, rüzgâr süratli, güçlü boyunlu, geniş göğüslü, açık sineli al bir ata bindi (Esterebadi 1990: 409).

Her türlü kuşların, her cinsten vahşi hayvanın yaşadığı yer olan o sahranın çalılık ve ormanlarında atının dizginini gevşetip hızla koşturuyor, sert taşı delen okunu, şahane okluğundan çıkarıp ceylanların ve yaban eşeklerinin iç organlarını birbirine katıyor, kılıcının keskin ucuyla onların karınlarını yarıyor, kellelerini kesiyordu. Kıyıya köşeye ölüm saçıyor, yaydan saldırdığı her ok, kader oku gibi hedefine deşiyor, orada bulunanlardan aferin ve bravo sesleri yükseliyordu. O, o seslerden daha da coşuyor, av alanında durmadan yer değiştirerek canlıları yere seriyordu. Aşağıdan yukarıya ateş, yukarıdan aşağıya sel gibi giden mağrur şahinini havaya bırakıyor, o demirden tırnaklarıyla kuşları havada esir edip toprağı üzerine atıyor, çeliğı kıran gagasıyla onları vurup öldürüyor, kanadım kolunu kırıyordu. Sanki yaydan fırlamış bir ok gibi sıçrayıp kuşların vücuduna saplanıyor, kuru çöpü yakan ateş gibi onları yakıyordu (Esterebadi 1990: 410).

6.14.Sultan'ın Timur'a Karşı Tavrı

Sultan, Emir Timur olayını yeteri kadar düşünmüş, onun zararını, faydasını ölçmüş, onunla bir olmanın, dostluk ve arkadaşlık kurmanın Mısır'ın, Suriye'nin ve diğer İslâm ülkelerinin yıkımını istemek demek olacağını anlamıştı. Ona Suriye'nin ve Rum'un anahtarı ve o iki ülkenin geçit yeri olan Sivas'a giriş çıkış fırsatı doğunca, yolunun açılmış olacağını, o ülkelerinin tamamının yakılıp yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya kalacağını, bu yüzden büyük bir bölgenin harap olacağını ve insanlardan boşalacağını iyi biliyordu. Sultan, fikir ve düşünce pınarını, tereddüt ve şaşkınlık çer çöpünden temizleyerek, Emir Timur'un ülkeden kovulup uzaklaştırılması konusunda çaba harcama niyetini pekiştirdi. Onun gönderdiği elçiyi tutuklayarak, her gün ondan bir miktar vergi almaya karar verdi (Esterebadi 1990: 419).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

Timur'a karşı koymak amacıyla doğuda bulunan Erzincan üzerine yürüdü ve Emir Mutaherten'i mağlup edecekken askerlerin yanılığları üzerine savaşı kaybetti. Aziz, Huneyn savaşı ile benzeştirmiştir (Kuran-ı Kerim 9/25). Sultan Sivas'a geri dönmüştür. Bundan sonra Hem Timur müttelikleri hem de bazı beylikler ile olan yeni savaşları anlatılmaktadır.

Aziz, eserini şu sözlerle tamamlar: "800 yılının Recep ayının (Mart 1398) başlarında Perşembe günü kuşluk vakti, bu kitabın yazımı ve nüshalar haline getirilme işi tamamlandı. Bu kitabın yazarı, kötü kişilerin şerrinden Sivas başkentinde (darul-mülk) oturan, fakirlere ve düşkünlere yardım eden, Allah'ın kulları hakkında sevgi besleyen Halil Sultani tarafından himaye edildi. Allah onun evinden kötülüğü uzaklaştırsın! Annesinin ve babasının günahlarını bağışlasın Allah'a hamd ve Peygamber'e, onun soylu ve pak evladına ve ashabına salat ve selam olsun!" (1990: 495).

Sonuç

Temelde liderlik ve yönetim, insan davranışlarının istenilen tarafa yönlendirilmesiyle ilgilidir. Bu da davranışları etkilemeyi gerektirir. Davranışları etkilemek ise güç kullanımı ile olabilir. Sadece bugün değil eski dönemlerde de iktidarda olanlar yönettikleri halk kitleleri ile bazı ilişki modelleri kullanmışlardır. En baskıcı yönetim modelleri bile iktidarlarını halka benimsetmek için gücün yanı sıra bazı ikna metotlarını da kullanmışlardır.

Bu metotlardan biri rüyalaradır. Rüyaların hepsi siyasi içerik ve kaygılar taşımaktadır. Rüyaların verdiği en önemli mesaj hiç şüphesiz siyasi olanıdır. Her şeyden önce rüyada halkın sembol dilinin kullanılması siyasi erk iddiasında bulunan kişi veya grupların bu iddialarını geniş halk kitlelerine duyurmak ve onları ikna etmek için kullanabilecekleri en etkili yollardan birisidir. İkincisi rüya içerisindeki semboller rastgele semboller olmayıp siyasi erk iddiasında olanların bu erki ya da kut'u tanrıdan aldıklarını çok sembolik ve açık bir şekilde hedef kitleye anlatmaktadır.

Güç kaynağı, bilgidен, fiziksel kuvvetten, görünümünden, paradan, yetkiden, beceriden, organizasyon içerisinde gösterilen başarıdan vb. oluşmaktadır. Ancak, gerçekte güç temeli kurmak, güçlü noktalardan kuvvet alıp, zayıf noktaları yenmeyi, kişilerin kendisiyle diğer kişi ve kişiler arasında bir bağımlılık yaratmasını gerektirir. Bu nedenle, güç kavramının tanımlanmasında bağımlılık yaklaşımı sıkça kullanılmış, hatta bazı yazarlar tarafından güç, bağımlılığın bir fonksiyonu olarak algılanmış, kişi veya kurumun birbirine bağımlılığıyla ilişkilendirilmiştir. Hükümdar ile tebaa arasındaki ilişkide böyle olmaktadır ki, tebaadan şair ve bilim adamları bu bağımlılıklarını övgüye ve belli ki iktidara şirin görünmeye kadar götürmektedirler.

Tarihin yıpranmış sayfaları arasında yazılı bir yasa maddesi olarak rastlayamasak da sanat ile saltanat arasında, birbirlerini destekleyen gizli bir anlaşma olagelmiştir, ihtişam toplumları, çıkarları uğruna daima sanatı kullanırken, sanat da ihtişamı desteklemekten kaçınmamıştır. Gerek doğu gerekse batı ortaçağlarında bu ilişki daha belirgin hâldedir ve saltanatlar sanat vasıtasıyla kendilerini sonraki kuşaklara anlatmayı hedeflerken; sanat da hem çağında, hem de sonrası devirlerde kalıcılığını saltanat ile sağlamıştır. Kadı Burhaneddin hem kendi eseriyle hem de Aziz b. Erdeşir'in eseri ile kalıcılığını gerçekleştirmiştir.

KAYNAKÇA

ALPASLAN, Ali, (1977) Kadı Burhaneddin Divanından Seçmeler, Kültür Bakanlığı Yayınları, Yayın no:232 (1000 Temel Eser:73), Ankara: s. XV.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

- ARAZ, Rıfat, (2006) “Kadı Burhaneddin’in, Kimlik Ve Kişilik Yapısı İle Hayata Bakış Tarzının Tuyluqlarına Yansıması” Berceste Kayla Kùltür – Sanat-Edebiyat Dergisi, Aralık 5/54, Adana, s. 25-29.
- BAYRAKLI, Bayraktar, (1983) Farabi’de Devlet Felsefesi, Doğuş Yay. İstanbul.
- BİLMEN, Ö. Nasuhi, (1985) Kur’an-ı Kerim’in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri, C. 3, İstanbul
- BALA, Mirza (1952) “Kadı Bürhaneddin” maddesi, İslâm Ansiklopedisi, Millî Eğitim Basımevi, Cüz. 55, İstanbul, s. 46-48.
- ÇANTAY H. Basri, (1984) Kur’an’ı Hakîm ve Meal-i Kerim, C. 1, İstanbul.
- DALBUDAK, Dursun, (2008) Kadı Burhaneddin İle Şeyhi’nin Gazellerinin Din Ve Tasavvuf Açısından Karşılaştırılması, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Edirne.
- ELMALILI M. H. Yazır, (1979) Hak Dini Kur’an Dili, Esre Neşriyat, C. 4, İstanbul.
- ESTEREBADİ, (1990) Bezm ü Rezm (Eğlence ve Savaş), Çev. Mürsel Öztürk, Kùltür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- FARABİ, (1990) El- Medinet’ül –Fazıla, Çev. Ahmet Arslan, Kùltür Bak. Yay, Ankara.
- GÜNENÇ, Halil (1998) Günümüz Meselelerine Fetvalar, C. II, Anadolu Yayınları, İstanbul, Hazar, Mehmet, (2011) “Kadı Burhaneddin Divanı’nda Geçen Tarihî Azerbaycan Türkçesine Ait Döy- ‘Dayan-’ Fiili Üzerine”, Tarihsel Gelişimi İçindeki Oğuz Türkçesi ve Kadı Burhaneddin Uluslararası Çalıştayı, TTK ve Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- İBN-İ KESİR (1985) Hadislerle Kur’an-ı Kerim Tefsiri, Çev. Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner, Çağrı Yayınları, C. 8, İstanbul.
- İNALCIK, Halil, (2003) Şair ve Patron, Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- KÖYMEN, M. Altay, (1993) Büyük Selçuklu İmparatorluęu I, TTK, Ankara.
- ÖGEL, Bahaeddin, (1978) Türk Kùltür Tarihine Giriş, c. I, Ankara.
- POLATER, Kadri, (2007), “Kur’an ve Kitabı Mukaddes’e Göre Yusuf Kıssası”, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, VII, S. 3, Samsun, 133-161.
- SARIKÇIOĞLU Ekrem, (2008) Dinler Tarihi, Fakùlte Kitabevi, Isparta.
- SUBAŞI, Muhsin İlyas (2006) “Kadı Burhaneddin Ahmed’in Siyasî Kişiliği”, Berceste, S. 54,
- SÜRMEİ, Şahin. (2005) Kadı Burhaneddin Divanı: Anlam Çerçevesi, Gaziantep Ün. Sos. Bil. Ens. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Gaziantep.
- ÜÇER, M. (1998) Kadı Burhaneddin Ahmed Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi, Bilge, İstanbul, ss.34-38.
- VEHBE EZ-ZUHAYLÎ, (1991) et-Tefsîru'l-Münir, Dâru'l-Fikri'l-Muâsır, C. 12, Beyrut.
- YÜCEL, Yaşar, (1970) Kadı Burhaneddin Ahmed Ve Devleti, AÜDTCF Yayınları, Ankara.
- TANPINAR, A. Hamdi, (2009) XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Yay. Haz. Abdullah Uçman, YKY, İstanbul.
- ZACHARİADOU, ELİZABETH A., (1979) “Trebizond and Turks (1352-1402)”, ‘Αρχαίov Πόντου, “Black Sea”, Birmingham, 18-20 Mart 1978, Atina, pp. 333-358.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

ZACHARİADOU, ELİZABETH A., Trabzon ve Türkler (1352-1402), Çev. Murat Keçiş, OTAM, Sayı: 22, Ankara,2007, s. 221-241,

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/5 Spring 2013

